

ВІДГУК

на дисертацію **Щербакової Олени Олександрівни**
«Розвиток особистості академічно здібного учня основної школи»,
подану в спеціалізовану вчену раду Д.48.125.03
в Національному університеті «Острозька академія»
на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження Щербакової Олени Олександрівни «Розвиток особистості академічно здібного учня основної школи» зумовлена потребою визначення психологічної специфіки гармонійного розвитку школяра, яка є передумовою його психологічного благополуччя та успішності у подальшому житті.

Дисертація, поза сумнівом, є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Теоретичне значення цієї дисертації міститься у тих відповідях, які О.О. Щербакова дає на три запитання стосовно особливостей розвитку особистості академічно здібного учня основної школи. Зокрема, з'ясовано психологічний зміст академічних здібностей у структурі академічної обдарованості, визначена роль метакогнітивних та інтелектуальних чинників у їх становленні, виокремлено психологічні ресурси особистості, котрі можуть впливати на гармонійний розвиток академічно здібного учня.

У практичному плані це дослідження уможливорює по-новому розв'язувати актуальні питання у діяльності практичного психолога закладу освіти, зокрема: визначення ролі освітнього середовища серед чинників розвитку особистості академічно здібного учня основної школи, виокремлення конкретних умов і чинників цілеспрямованого розвитку особистості академічно здібного учня задля їх психологічного супроводу під час навчання у школі, добір методів діагностики практичним

психологом школи для емпіричного дослідження рівня особистісного розвитку школяра.

Цінним у роботі є те, що О.О. Щербакова використовує не тільки загальнонавчальні методики діагностики академічних здібностей, здатностей та психологічних ресурсів особистісного розвитку, а й пропонує нові, які відповідають вимогам сучасності та завданням, поставленим у дисертаційному дослідженні.

Структура роботи традиційна. Вступ містить усі необхідні пункти. У ньому чітко сформульовані мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження, охарактеризовані методологічні основи і методичний інструментарій роботи.

Не викликає заперечень трактування новизни. Усі вісім пунктів новизни, позначені у вступі, підтверджено як у ході теоретичного аналізу, так і за допомогою власних експериментів авторки.

Вивчення теоретичної частини роботи переконує в начитаності дисертантки, її знайомстві із значною кількістю важливих літературних джерел із загальної, педагогічної та вікової психології. З упевненістю можна констатувати, що теоретична частина дисертації О.О. Щербакової містить один із найповніших оглядів української та закордонної літератури з проблеми академічної обдарованості.

Дисертантка продемонструвала добре розвинену здатність до узагальнення складного теоретичного та емпіричного матеріалу у запропонованій концептуальній моделі розвитку особистості академічно здібного учня основної школи. У поданій структурно-функціональній моделі авторкою враховано як чинники досягнення учнем академічної успішності, так і пов'язані з ними особистісні ресурси гармонійності особистості, що у сукупності обумовлюють потенціал життєвого успіху особистості. Визначені у моделі компоненти підкріплюються відповідним діагностичним комплексом, значну частину якого становлять власні розробки авторки, валідність і надійність яких переконливо доведена.

Таким чином, наукові положення теоретико-методологічної частини роботи повною мірою обґрунтовані адекватною методологічною і теоретичною орієнтацією авторки, опорою на новітні теоретичні положення у сфері, що вивчається.

Достатньо обґрунтованими є і власні емпіричні знахідки авторки, оскільки методи і методики дослідження відповідають його предмету та завданням. Дослідницька вибірка репрезентативна. Математико-статистична обробка цілком коректна і відповідає природі отриманих даних.

Дисертаційна робота виконувалась згідно з планом науково-дослідної тематики державної установи «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України» та була фрагментом НДР «Розробити систему профілактичних заходів з оптимізації навчальної діяльності академічно здібних дітей під час їх адаптації до основної школи за умов меритократичної освіти» (№ держреєстрації 0115U001017) та НДР «Вивчити медико-соціальні умови для позитивного впливу родини на збереження і зміцнення здоров'я дітей шкільного віку» (№ держреєстрації 0117U003011).

В експериментальній частині роботи авторкою вперше здійснено типологічний аналіз особистості академічно здібних учнів із різним рівнем академічної успішності, показано зв'язок академічних здібностей з метакогнітивними здатностями та соціально-психологічними здібностями, визначено особливості прояву діяльнісних, соціально-психологічних та внутрішньо-особистісних чинників розвитку особистості академічно здібного учня.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що авторкою створено методики вивчення психологічних ресурсів розвитку особистості академічно здібного учня, зокрема адаптовано методику психодіагностики академічної саморегуляції учнів основної школи, методику дослідження наполегливості під час виконання домашніх

завдань, методику дослідження цілей навчання учнів основної школи, шкалу діагностики імпліцитних теорій інтелекту, опитувальник особистісної гармонійності учнів основної школи, створені та впроваджені програми психологічного супроводу розвитку особистості академічно здібного учня основної школи, які можуть використовуватись у практиці роботи практичних психологів закладів освіти.

Повнота і рівень опублікованих результатів дисертації забезпечена достатньою кількістю наукових праць, а саме: 23 статтях у фахових та наукометричних виданнях, 1 монографії, 2 статтях у виданнях, включених до наукометричної бази Scopus, 3 авторських свідоцтвах.

Все вищесказане дає підтверджує, що дисертаційна робота Щербакової О.О. є завершеним самостійним дослідженням, за своїм змістом відповідає спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія та профілю спеціалізованої вченої ради, за яким раді надано право проведення захисту.

Проте дисертація не позбавлена певних недоліків.

1. У концептуальній моделі розвитку особистості академічно здібного учня та у здійсненому відповідно емпіричному дослідженні авторкою до метакогнітивних здатностей, пов'язаних із академічними здібностями, було віднесено і досліджено показники метакогнітивної усвідомленості та імпліцитних теорій інтелекту. Визнаючи високу значущість такої детермінації, на нашу думку, поряд із зазначеними параметрами, доцільно було б урахувати ті регуляторні властивості, котрі «обслуговують» безпосередньо академічні здібності. Це, передусім, якості метамислення та метакреативності.

2. Типологічний аналіз особистості академічно здібного учня основної школи мав би більшу вагу, якби авторкою поряд із деталізацією видів інтелекту, мотивації і навчальної успішності у межах визначених профілів було враховано співвідношення показників окремо вербальної та невербальної креативності.

3. Емпіричне дослідження було здійснене на вибірці учнів, які навчаються за гімназійною програмою та за програмою науково-педагогічного проєкта «Інтелект України», що є цілком обґрунтованим, зважаючи на специфіку предмета дослідження. Задля повнішого узагальнення отриманих даних доцільно було би порівняти результати експериментальних груп із результатами контрольних груп учнів, які навчаються у загальноосвітніх закладах інших типів.

4. У програмі психологічного супроводу задля визначення впливу такої незалежної змінної, як характер освітнього середовища, було здійснено порівняння показників особистісного розвитку та гармонійності академічно успішних учнів, які навчаються за гімназійною програмою й у межах проєкта «Інтелект України». Втім, перевірка ефективності розвивальних впливів була б повнішою, якби авторкою було також враховано параметри успішності у навчанні та типологічних профілів особистості.

Відмічені недоліки не знижують загального позитивного враження від дисертаційної роботи О.О. Щербакової. Висновки дисертації відповідають меті і завданням дослідження, а текст автореферату – тексту дисертації. Таким чином, на захист представлена самостійна, завершена, цілісна науково-дослідна робота з актуальної проблеми психологічних особливостей, типології, динаміки становлення та цілеспрямованого розвитку особистості академічно здібних учнів основної школи. Дисертантка продемонструвала високий рівень професійних умінь аналізувати і систематизувати теоретичний та емпіричний матеріал.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю нових положень дисертація Олени Олександрівни Щербакової на тему «Розвиток особистості академічно здібного учня основної школи» відповідає всім вимогам п. 9, п. 10, п. 12 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656

від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка, заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
та соціальної роботи Західноукраїнського
національного університету

С. Шандрюк **Сергій ШАНДРУК**

